

АПОКРИФЪТ ЗА АПОСТОЛ ТОМА В КЪСНАТА ДАМАСКИНАРСКА ТРАДИЦИЯ

Маргарет Димитрова, Андрей Бояджиев
Софийски университет “Св. Климент Охридски”

Много от средновековните български текстове имат дълъг живот. В течение на вековете те са променяли своя езиков облик, за да отговорят на представите на читателите от различни епохи за популярна християнска книжнина и просвета. Един от тези широко достъпни и масово четени текстове е бил новозаветният апокриф *Деяния на апостол Тома*. Най-разпространени в славянските ръкописи са две истории за апостола: в първата се разказва за чудото, което Тома прави на сватбата на дъщерята на индийския цар и за това, как покръства младоженците, а във втората – как апостолът построява небесен дворец за цар Гундафор.

Целта на това съобщение е да покажем някои от промените в езика на този текст през вековете. Неочаквано за нас, въпреки че езикът неимоверно е променял своя облик, изворът на текста се е запазил един и същ в различни варианти. Тук ще стане дума за два типа отношения – как старата лексика и граматична структура се е променяла в съответствие с говоримия български от различни епохи и как, от друга страна, старинни думи са се запазвали въпреки проникването на много нови за книжнината лексеми.

Acta Thomae in India (*Деяния на Тома в Индия*), текст, известен в славянските ръкописи като *Слово за апостол Тома*, се класифицира като новозаветен апокриф. Избрахме именно този текст за илюстрация на това, как старобългарски текстове са езиково осъвременявани през XVII-XIX век, защото в него струята на народното разказване и на народния формулен диалог е силна. Освен това в него ясно се открояват древни народни представи за делението на пространството: героят пътува от центъра на цивилизацията – от гледната точка на жителя на Римската, по-късно Византийската империя, към едно от най-далечните места – Индия. Когато строи двореца на индийския цар, той е и тук, при царя, и в отвъдния свят и именно принадлежността му към различни пространства доказва неговата святост.

В славянската ръкописна традиция, на названието *Слово за апостол Тома* съответства само една част от известния в гръцката традиция текст. Гръцките източници поместват различен брой “деяния” на апостола. Най-пълен препис на произведението се съдържа в ръкопис *U* по класификацията на автора на критическото гръцко издание Максимилиан Боне – ръкопис *Romanum Vallicelanum B 35* от XI век (Bonnet 1903: XVI-XVII). Този източник обхваща 13 слова за апостола и неговото “мъчение”. Познатите ни славянски преписи съдържат само първите две “деяния”, които са обединени от едно общо заглавие. Това са “Как Господ продаде Тома на търговеца Аван и как двамата заминаха за Индия” и “За неговото представяне пред цар Гундафор”.

Текстът на *Деянията на апостол Тома* в средновековните славянски ръкописи е най-близък до текстологичната група *G*, която обхваща гръцки ръкописи от IX до XII в. (Bonnet 1903: 99). Общото за тази група от преписи е пропусъкът на песента, която пее Тома по време на сватбения пир. В рамките на тази група също се наблюдават различия. Единствено обаче в ръкопис *B* се срещат преведените на старобългарски две деяния, обединени от общо заглавие. В по-голямата част от случаите преводът съответства именно на този гръцки препис. В средновековни славянските преписи се включва и *Мъчението на св. ап. Тома*, което има аналог в гръцката група *Σ*. Като най-близък паралел сред съхранените гръцки текстове може да се посочи *S*, който е от XV век¹.

Историята на апостол Тома вероятно е преведена от гръцки на български, т.е. старобългарски, още в епохата на Първото българско царство (срв. Velčeva, Bojadžiev 2006), макар че този превод е запазен само в късни преписи от XIV век и по-късно. Сравнихме текста по следните свидетели на традицията: чети-миней 1039 от XIV в. от Народната библиотека „Св.св. Кирил и Методий”, рашки правопис (разглежданият текст се намира на 178a-185c); публикацията от Новакович (Novaković 1876: 69-73); архаичния по тип и език Костенечки дамаскин от XVII век: пази се в Църковния историко-архивен институт в София, № 50 (текстът за апостол Тома е на

лл. 255а-258б). Между тези три преписа има разлики, които отразяват редактиране на ранния превод². Ръкопис 1039 е староизвоен чети-миней, писан вероятно в Марковия манастир край Скопие от дяк Драико и дяк Станислав. Ръкописът съдържа редица старобългарски преводи³. Костенечкият дамаскин принадлежи към т.нар. архаични (написани на средновековен книжовен език) средногорски дамаскини. Съдържа редица преводи на текстове, принадлежащи на т.нар. устойчиво ядро (отразяващо състава на протосборника), характерно за този тип български ръкописи от XVII век: в тях са преписани преводи на текстове от „Съкровище“ (първо издание от 1557-1558 г.) на Дамаскин Студит (ум. 1577), направени на тогавашния книжовен език с ресавски правопис — вероятно в средногорско средище (Демина 1968: 44-50, Петканова 1965: 53-55). В тези дамаскини понякога има и по-ранни преводи на не-Дамаскинови текстове, взети от средновековната южнославянска книжнина – такъв е случаят със *Словото за апостол Тома* в Костенечкия дамаскин, *Житието на св. Мария Египетска* от Софроний, патриарх Йерусалимски в Бобошевския дамаскин и др. (Демина 1968: 48, 49).

През XVII век талантили български книжовници, вероятно в манастира “Варовитец” край Етрополе, правят преработка на текстовете от архаичните средногорски дамаскинарски сборници, като осъвременяват езика – той губи синтетичния си характер. Те създават един новобългарски книжовен език на народна основа – на основата на говорите в Етрополско, Тетевенско, Луковитско (Петканова 1965: 53-54, 67-72, 214-230, Демина 1968: 53-65, 1985, Байрамова 1995, Велчева 2001, 2003, Gyllin 1991, Мирчева 2001: 18-22, 247-282). Такава преработка и осъвременяване на езика е направена и на *Словото за апостол Тома*, макар този текст да не принадлежи на устойчивото ядро от текстове в архаичните средногорски дамаскини. Той присъства в едни от най-ранните новобългарски дамаскини, като Тихонравовия, Протопопински, Копривщенски, Троянски от XVII век (Демина 1968: 97-100). През XVIII и дори през XIX век на места български книжовни люде продължават дамаскинарската традиция на XVII век и не само преписват, но и допълнително преработват и осъвременяват езика на текстовете в новобългарските дамаскини. В днешното си изложение сравняваме три варианта на *Словото за апостол Тома*: а) старобългарския превод (по ръкопис 1039 от Народната библиотека в София), б) новобългарската преработка в Тихонравовия дамаскин (по изданието на Демина 1971) и в) нейната преработка в духа на народна реч в един сборник от 1827 г., писан с гръцки букви в Котел или Сливен; пази се в Църковния историко-архивен институт под номер 369 (Димитрова 2005).

Новобългарската преработка в Тихонравовия дамаскин показва значителни отклонения от старобългарския превод. Липсват някои фрази, пасажи, епизодът със сватбения пир е много по-надълго разказан в старобългарската версия. В дамаскинарския вариант реално липсва *Мъчението*, което в ръкопис 1039 е графично отделено и като че ли е схващано като относително обособен текст, посветен на апостол Тома. В новобългарските дамаскини присъства само кратко споменаване за мъченическата смърт на апостола⁴.

Два варианта на това слово, които значително се различават от изброените дамаскинарски версии, има в два сборника, смятани за автографи на Йосиф Брадати – 1058 и 328, съхранявани в Народната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“ в София (Ангелов 1963: 42-44, 48-50). Двата варианта са близки, но не са идентични, при това в сборник 328 словото не е цялото – само началната му част е разположена на два листа. След това започва друго слово, писано с по-едър почерк. В езика на тези две версии на текста за апостол Тома присъстват обичайните за езика на Йосиф черковнославянизми и западнобългарски форми.⁵ Употребена е например думата *камара* за засводена стая, сватбен чертог. Тук прилагаме издание и на двата варианта.

Не е изключено и двата ръкописа, 1058 и 328, да са създадени в Самоков, но са нужни още изследвания, за да се потвърди (или отхвърли) тази хипотеза. За Йосиф Брадати се знае главно по приписки, че е бил в Самоков през 1749, 1751, 1752, 1755 (Ангелов 1963: 40). Ръкопис 1058 се датира от втората половина на XVIII век и е постъпил в Народната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“ от Самоков (Стоянов, Кодов 1964: 327-333). Препис от този вариант на *Словото за*

апостол Тома е направил Янкул Хрельовски през 50-те години на XVIII в. – в ръкопис 689 от същата библиотека, който се смята за точен препис от Йосифов извод (Ангелов 1963: 42, 52). Разночетенията в текста за апостол Тома в двата преписа (1058 и 689) са малко и са главно на правописно-фонетично равнище.

За автограф на Йосиф Брадати се смята и ръкопис 328 (Ангелов 1963: 48-50), който по почерк и формат е близък до 1058. Всъщност 328 е конволют, в който са подвързани заедно поне 3 части, има празни листове и макар да е направен опит за въвеждане на обща пагинация и номерация на колите, все още личи и старата пагинация. В този ръкопис има две приписки, подписани с името Йосиф. На л. 154а е едната приписка, в която той съобщава, че пише в 1750 г. във Враца; на л. 271а/б съобщава, че пише в Самоков през 1751 г. (за ръкописа и приписките вж. Цонев 1910: 322-325; Ангелов 1963: 33, 48-50; Христова, Караджова, Икономова 1982: 229; Христова, Караджова, Узунова 2004: 76, 173, 264). Втората приписка, в която се споменава Самоков, е след края на *Житието на св. Йоан Златоуст* и въпреки че е публикувана вече няколко пъти, я възпроизвеждаме отново тук (знак / използваме за означаване на край на ред; знак | – за разделяне на части, които в ръкописа са написани заедно в рамките на т. нар. фонетични думи, а знак _ – за съединяване на части, между които в ръкописа стои шпация, а скоби {} – за букви, които не са в реда):

271а ѿ/ мноґн любовь ѿмѣцо мї, стѣ{м8}/ ѿцѣ ѿѡаннѣ мноґ_страдалъ-/номѣ · напнсахъ · жнтне · ѿ | бн-/тне, ѿ | всѣ_вращенне ѳеснн | мо-/цн · мѣца ѿюніа ѿ. въ | лето:// 271б ꙗснѣ_аѳѣа оу | самоковъ/ пнсахъ · въ | домъ хацн ѿѡанъ {ерїна}/ ѿѡсїѳъ непотребнн.

Под името на Йоан стои ерїна и има знак, че се отнася към Йоан. (Същата приписка възпроизвежда Янкул Хрельовски в ръкопис 689 на л. 697б през 1755 г. (но в реда е изписано хацн нѡана нернн, вж. издание у Ангелов 1963: 43 и Христова, Караджова, Узунова 2004: 78). След тази приписка продължава същата ръка. Може би приписката е поставена тук, защото Йосиф пише и това житие на св. Йоан в чест на своя домакин. След тази приписка следва *Слово за св. Петър и св. Павел* и други текстове, а на л. 325а започва словото за апостол Тома, писано от същата ръка. Текстът не е цял, след л. 327 започва по-едро писмо – вероятно тази част е писана отделно, защото пагинацията ѝ е различна. На първия лист от тази част буквеното означение на старата пагинация е задраскано и е написан номер, който би трябвало да следва според пагинацията на предишната част. На следващите листове обаче първоначалната пагинация на тази част не е поправяна, т.е. оставена е старата. Тази част съдържа *Слово за велики четвъртък*. В края на тази част същата ръка пише, че това е писано през 1749 г., 19 март в дома на хаджи Йоан в Самоков, но няма име кой е писачът. Много е вероятно това да е бележка на самия Йосиф⁶:

340б Писа{x} сїю кнѣжн-/цѣ, оу | самоковъ,/ оу хацн ѿѡана, н | (?) е-/рнн, въ | лето ꙗснѣ_аѳѣа м{p}тїа тѣ, т.е. писано е през 1749 г., две години преди другата приписка от Самоков (1751 г.). По всяка вероятност това е по-рано писан текст, който в вмъкнат може би на мястото на липсващ текст в ръкописа. Така или инак, *Словото за Тома* днес в сборник 328 не е цялото. След частта с по-едрия почерк, изписала *Слово за велики четвъртък*, отново продължава предишната ръка, изписала *Слово за апостол Тома*, но с друг текст, а не с продължението на текста за апостол Тома.

В ръкописите 328 и 1058 текстът за апостол Тома е различен, прилича на две различни преработки на еднакъв оригинал. Известни са и други подобни случаи в ръкописи на Йосиф Брадати, напр. в описанието на ръкопис 1059 Хр. Кодов и М. Стоянов отбелязват, че някои текстове от този ръкопис се намират и в други сборници на Йосиф Брадати, напр. в 1058, “*обаче те не са дословно преписани, а са свободно преразказани – с твърде индивидуално отношение на автора и към темата, и към читателите*” (Стоянов, Кодов 1964: 336). Така също и Б. Ангелов (1963: 51) отбелязва, че Йосиф редактира, преправя текстовете си: „*Йосиф започва един превод или една компилация, но твърде скоро той е недоволен от написаното, поради което пристъпва към нова работа, като на места използва и предишни постижения.*” Засега не сме установили кой е изворът на Йосиф Брадати. Като цяло текстът на Йосиф следва основната сюжетна линия на старобългарския превод на апокрифа, запазен с някои изменения и

в Костенечкия дамаскин от XVII век, но е много по-кратък и значително се отличава по език от превода в ръкопис 1039 и в Костенечкия дамаскин. Б. Ангелов (1963: 56-58) открива прилики на някои слова на Йосиф със слова на сръбския книжовник Гаврило Стефанович (който от своя страна понякога превежда слова на руския писател Лазар Баранович). В един от сборниците на Гаврило: 94 (271) по Стојановић (1901) има *Слово за апостол Тома*, чието начало, макар и да има общи елементи с Йосифовото, като цяло е различно: Светые апостоль Ѳома проповѣдасо слово божиѣ тамо 8 Перскон н 8 Нндѣнскон н 8 Мндскон.

В сравнение с версията в новобългарските дамаскини от XVII в. като Тихонравовия, текстът в сборник 1058 е по-кратък, но в него е включено и мъчението на Тома с посмъртните чудеса, както е в стария превод в ръкопис 1039 и др. преписи. Освен това, пак за разлика от версията в Тихонравовия дамаскин, в Йосифовия сборник 1058 точно е цитиран документът, който Господ дава при продажбата на Тома на търговеца Аван, и в това се доближава до най-стария превод, но отново Йосифовият текст е по-кратък и езиково различен от стария превод.

Следната таблица илюстрира разликите между трите текстови разновидности.

Ръкопис 1039 от НБКМ ⁷	Тихонравов дамаскин ⁸	Ръкопис 1058 (Йосифов вариант)
вндѣвъ' же н гѣ по трѣгоу ходеца рече емоу хоцешн лн коупнтн дрѣводѣлю. ѿнъ же рече. ѿн. гѣ рече к немоу. нмамъ тн дрѣводѣлю хытра да тн продамъ. н показа емоу гѣ ѳоמוу. н съвѣщавъ съ ннмъ цѣноу н възеть .і. мѣрь сребра н напнсавъ коуплю его снце. азъ їс̄ снъ їѳснфовъ ѿ внолеемьскіе вьсн їюдѣ продаю тї ав'ване коуп'че. продавъ жндовнна нменемъ ѳомоу ѱлвѣка моего. н кон'чанѣ же бывшн коуплн.	Н гѣ м8 се вн като едннъ ѱлкъ ѿ болѣрннъ. н рече м8. Ты лн нцешъ ѱлѣка манстора дрѣводѣл'ца. н ѿн'зн к8пецъ м8 каже, азъ нцемъ. н гѣ м8 рече нмам азъ едного ѱлѣка хытра манстора дрѣводѣл'ца. амн ако цешъ да ѱцѣннм да тн го дамъ. н показа м8 го ѿдалече. н ѱцѣннха се, н ѱзе гѣ ѿ нѣго аравднн, ї, гроша. н запнсаха цю трѣвѣ.	Въ едннъ данъ вн се ко простъ ѱловекъ на пазара. н рече аван8 к8пѣц8, хоцешн лн, да тн продамъ роба . рече аванъ продан мн . показа хс̄ ѳома н рече тон естъ мон робъ да тї го подамъ . н ѱпаздрнша за трн антрн сребро . н кннѳ напнсаха . азъ їс̄ сннъ їѳснфовъ дрѣводелицъ . продадохъ монго роба ѳома аван8 трѣговѣц8 за трн антаръ сребро .

В тази работа ще разгледаме няколко примера за езикови и стилистични разлики в четирите споменати варианта на апокрифа за апостол Тома в рамките на българската ръкописна традиция: а) старобългарския превод по ръкопис 1039 от XIV в.; б) текста в новобългарските дамаскини по Тихонравовия дамаскин; в) преработката на дамаскинарския текст в ръкопис 369 от Църковния историко-архивен институт в София (писан с гръцки букви през тридесетте години на XIX в.) и г) Йосифовия вариант. Редактирането на средновековния текст в новобългарските дамаскини (и в ЦИАИ 369) спрямо старобългарския превод може да се сведе до три типа: а) съкращаване (брахилогия) на по-сложни от стилистична гледна точка фрази, както и на архаични думи, назоваващи специфични реалии; б) добавяне на нови фрази, повторения, пояснения (плеоназъм) – особено е характерен за редакцията в ЦИАИ 369 – така се постига звучене, близко до епоса и до разказването на народните сладкодумци; в) преосмисляне; г) замяна на архаични думи, на стари реалии с нови.

А. Брахилогетична редакция – в новобългарските преработки обикновено се отстраняват редки реалии.

1. НБКМ 1039: н мѣтаста же жрѣвнѣ. да кѣждо нхъ проповѣствъ въ ѿлоуцѣннѣн емоу странѣ н езыцѣ, може н гѣ пошлетъ

Тихонравов дам.: като мѣтаха жребіе кого бѣ где ще да поуствн

ЦИАИ 369: като фарлеха ждребі куго а де щї бог да проводи⁹

ЙБр 1058: вѣсакї апослъ поиде ком8 где паде жребне

2. НБКМ 1039: въ дрѣвѣ рала. нжеса. колеса. весла кораблѣ, крѣмнла. стежера. каменнем' же стлѣпн црковннѣ дворы царьскыѣ

Тихонравов дам.: на дръво съмь дръводѣлецъ, н оумѣю н рала, н корабе да правнмь, н на камнк' съмь хытрець да зндамь дворове цар'скы н полаты да правнмь

ЦИАИ 369: на дърво съм дърводелец саиким диулгерин и умеа да права рала и гимии, и на камък съм кемілін да сазиждам дворові и царски сараи да права знае

ЙБр 1058: липсва

Тук се открива една характерна разлика между трите редакции. Докато разликите между стария превод (в 1039) и дамаскинарската традиция (Тихонравов дамаскин и ЦИАИ 369) са главно в лексиката: липсата на думи в дамаскинарските версии за някои от корабните термини може би се дължи главно на непознаването на отделни реалии от страна на дамаскинарците¹⁰, то в текста на Йосиф Брадати е изоставена изобщо идеята за „рекламата“ на Тома.

Б. Плеонастична редакция: тя е честа в новобългарската дамаскинарска адаптация, дотолкова, че на места изглежда, че новобългарският текст е превод от друг гръцки текст или от друг стар славянски оригинал. Повечето случаи обаче вероятно са допълнително въведени пояснения от дамаскинарците, за да стане текстът ясен на всички слушатели – дори на онези, които не са образовани и не познават античните реалии. Тези добавки са в духа на народното разказване, отличаващо се с повторителност и обстоятелственост – една древна черта на балканската епическа култура (срв. за новобългарските дамаскини Байрамова 1995).

НБКМ 1039: коупнтн хоте дръводѣл н зъдъца

Тихонравов дам.: да нще да оуцѣнн манстора дръводѣлца н шждннка цю шда каменне н да е хытрець

ЦИАИ 369: да търси мастур да спазарі диулгерин, и сазиждник дето сазижда камані и да е кемілін.

ЙБр 1058: да мѣ нандетъ маѣстора, дръводелѣца.

В. Преосмисляне – макар и рядко, някои пасажи се преосмислят, за да бъдат по-ясни на публиката от XVII-XIX век:

НБКМ 1039: (думи на Тома, когато се опитва да откаже да иде в Индия, където му се е паднало жребие то да иде да проповядва) не могоу толнка троуда въздвигнуотн еше жндовннъ съ. како могоу проповѣдатн истнпоу. ннднѣмь

Тихонравов дам.: не могоу азъ поне толкозн троудъ, н далечуно мѣсто н зло. азе съм ѿ евренскн род, н слабъ есьмь.

ЦИАИ 369: и не мога поне толкузи труд и далечно место е и зло, а пак ас сам ут еврейски род и слап сам за там

ЙБр 1058: ѿмѣ паде . да ѣдетъ въ ѣнѣдню. тамо чловѣци бехѣ днвн ѣ недѣенн. ѣ бо ше се да ѣдетъ тамо. ѣ чѣдешесе что да творнѣ.

Ако според гръцкия текст и старинния вариант в 1039 апостол Тома се опитва да не изпълни Божията заръка, като оправдава нежеланието си да иде да проповядва в Индия с това, че е от еврейски род и не би могъл да бъде достатъчно убедителен в прогласяване на християнските истини, то в новобългарските дамаскини акцентът е върху това, че мястото е много далече, следователно е непознато и опасно (зло), а той е слаб (Velčeva, Vojadžiev 2006). Преработката на текста, съхранена в ръкопис 1058 на Йосиф Брадати, направо гласи, че Тома се бои от това диво място, без да предава мислите на героя в първо лице.

Изтъкнатите в публикацията на Велчева и Бояджиев примери за преосмисляне на представите и знанията на българските селяни от XVII век за хубав дом също намират продължение във версията на Йосиф Брадати по ръкопис 1058 (Velčeva, Vojadžiev 2006). Срв.:

НБКМ 1039: н възъмь трѣсть н наурѣта всен полатѣ мѣроу. ѿкон'ца же наурѣтавъ на востокъ свѣта рѣдн. а дврї на запад(ь). а хлѣвннцоу на югъ. в(о)доваждоу на сѣверь

Тихонравов дам.: ѿпрѣде мѣсто шнроко н прнлнчно.

ЙБр 1058: завѣде го царь на едно красно место ѣмаше красна вода, ѣ разълнчн дровѣса . ѣ премернша на длѣготѣ, ѣ на шнротѣ.

Г. Замяна на лексеми:

НБКМ 1039	Тихонравов дам.	ЦИАИ 369	Йосиф Брадати
-----------	-----------------	----------	---------------

ВЪСЕ СТРАНЪ ВЪСЕЛЕНЬНЪЕ	СНЪКА ЗЕМА	сичката зиміа	по въсѠ землю
.і. мѣръ сребра	. і . гроша	грошіа 10	три литри сребро ^{II}
н съвѣщавъ съ ннмь цѣноу	н оуцѣннха се	и спазариха се	н Ѡпазарнша
БЛАГОДАТЬ	БЛАГОДАТЬ	дарба	н азъ хоцѠ бн с ТОВОЮ
КОЕ ДѢЛО ОУМѢШН	КАКВА МАНСТОРИА ОУМѢШЬ	каква маистуриа умеиш	липсва
н юдннъ ѿ чван'чїн заоушн н	н едннъ безоум'нъ ѿ слоугыте цю слоужаха. оударн ѿома една плесннца	а пѣк един безумен от слугити щуту слугуваши на вїното, ударї една плеснїца на апосѿола ѿома	прїнде слѡга н пле сна апоѿла

Въпреки че езикът на старобългарския превод е осъвременен много в дамаскинарската книжнина, в тази книжнина, дори и в ръкописа с гръцки букви от XIX век (ЦИАИ 369), са запазени немалко от старобългарските думи. Една част от тях са думи, които са продължили векове наред да се употребяват в народната реч, независимо от промените в граматиката. Други думи, макар и да не са били изричани във всекидневното общуване на българите, са продължили да се използват в книжнината, която хората са слушали в църквите и манастирите, и така се е запазил един многолетен слой от лексеми, белег на писаното слово. Тези лексеми, макар и да не са принадлежали на активния речник на обикновените българи от XVII-XIX век, а са били характерни вероятно за социолекта на монаси и свещеници, не са пречели на разбирането на текста дори от хора, които никога не са ходили в българско училище. Може би те са били част от пасивния им речник. Така чрез християнската просветна литература от типа на жития, слова, в случая новозаветен апокриф, т.е. чрез една наричана от някои учени народна по същината си литература, близка по образи и представи до фолклора, през вековете продължават да живеят стари български думи, които са градиво на нашата култура и много от които са обичайни за съвременния български книжовен език, например *съзиддам*, *дърводелец*, *съгрешение*, *воля*, *съдник* и др.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Принципи на изданието:

1. Края на реда бележим с /, а края на страница – с //; когато думата продължава на следващия ред, пред / слагаме знак за пренасяне -, който отсъства в ръкописа.
2. Йосиф пише, както е обичайно за дамаскинарите, не в *scriptio continua*, а разделя текста на по-малки цялости, обикновено учените ги наричат „фонетични думи”, но този термин не предава същината на дележа, който Йосиф прави. Разделяме текста на думи според съвременния български правопис. Все пак, за да запазим начина, по който Йосиф сегментира текста си, поставяме знак | между части, които са написани слято в ръкописите и знак _ между части, които днес се пишат заедно, а Йосиф е поставил шпация между тях.
3. Надписаните над реда букви поставяме в { }, така ограждаме и тектове, които са добавени по полетата.
4. Повторените сегменти поставяме в ().
5. Използваме средна точка, така както е в оригинала, но пишем съвременна запетая за запетаята на Йосиф, която е по средата на реда в ръкописите.

ИЗДАНИЕ НА ТЕКСТА ЗА ТОМА ОТ ЙОСИФОВИЯ СБОРНИК 1058

[Acta Thomae]

T. 178r Мїа ѿкъто-/ вріа ѿ сїаго/ апо{с}тола ѿома://

1. 178v По възнесе{нне} гдѣ нашего/ ꙗ{ѿ}а х{ѿ}а· разоша | се / апо{ѿ}ан по | въсѣ | землю·
да провѣдѣють· спасите{лъ-}/ noe слово· въсакѣ апо{ѿ}лъ {по-}/ ѡде комѣ где паде
жребн{е}· ѡомѣ паде, да | ѡдетъ въ/ ѡнѣдню· тамо ѡловѣцн/ бехѣ днвн ѡ | неѡченн· ѡ/ (ѡ)
во ше | се да | ѡдетъ та{мо}·/ ѡ | ѡдеше | се что | да | творнѣт·/ въ | еднна ноцѣ вн | мѣ | се
х{ѿ}тъ/ ѡ | рече | мѣ не | боѡ | се ѡма нѣ/ ѡдн· ѡ | азъ | хоцѣ бн | с | то(бнсто)/ вою·

2. ѡ | въ | ѡнѣ днв бешѣ/ некн трѣговацѣ ѡ | ннѣдню/ прншалъ въ | ерѣсалимѣ· ѡме<не>-/
мѣ аван· бешѣ | го порѡчн{лъ}/ царѣ гонѣофѣ· да | мѣ нан-// 179r детѣ маѡстора, дрѣво-/
делѣца· ѡмашѣ желанне·/ да | сн | на_правнѣт хѣбавн/ саран· зна ше х{ѿ}ъ что | хоцѣ{тъ}/
да | сатворнѣт ѡма въ | ѡнѣдню·/ въ | едннѣ данѣ вн | се ко | про-/ стѣ ѡовекѣ на | пазара·
ѡ | рече/ аванѣ кѣпѣцѣ, хоцѣшн | лн,/ ¹² да | тн продамъ роба· рече/ аванѣ продан | мн· показа
х{ѿ}ъ/ ѡма ѡ | рече тон | естѣ ¹³ / мон робѣ да | тѣ | го подамъ (sic)· / ѡ ѡпаза_рнша за | трн
лнтрн/ сребро· н | кннгѣ напнсаха·/ азъ ѿѣ сннѣ ѡѡсѣфовѣ дрѣво-/ делѣцѣ· продадохъ монго
(sic)/ роба ѡма аванѣ трѣговѣ-/ цѣ за | трн лнтарѣ сребро·/ ававанѣ ¹⁴ въпросн | ѡма ѡстн-//
179v по | лн | сн | бн(лн снвн)лъ робѣ/ ¹⁵ ѡсѣсовѣ· рече | ѡма,/ ѡстннѣ | есамѣ робѣ ѡсѣсовѣ· /

3. тогда повѣде аѡванѣ ѡма/ ѡ | поѡдоша въ | градѣ аѡдрѣанѣ· /

4. ѡ | въ | того града ѡмаха вѣланка/ радостѣ· царѣ женеше свою/ дѣцарѣ· н | весь градѣ тамо
| бе-/ ха | се | са_брале· ѡ богатн ѡ | сн-/ ромасн· прѡнде ѡ | амѡванѣ ¹⁶/ сасѣ | ѡма на | та |
радостѣ·/

5. седна апо{ѿ}лъ над | слѣно место/ седеше смере(ре)но· не | дешѣ нн/ пѡашѣ·

6. прѡнде слѣга ѡ | пле-/ сна апо{ѿ}ла ѡ | рече | что | седншн/ заде ко | мрѣтавъ· нѣ | адешн нн/
пѣешн нн вѣселншнсе { }ко н/ дрѣгн· рече | апо{ѿ}лъ еѡренско{мѣ}/ езнкомѣ, та | рѣка ѡе |
да | ю/ прѡнесетѣ на | тра_пезѣ вѣсн// 180r да | ю вндатъ·

8. егда ѡдарн/ слѣга апо{ѿ}тола· ѡнде | да | до-/ несетѣ вода наѡде | го лѣвъ/ ѡ | растрѣгна | го
едно | черѣно/ ѡе оузе | мѣ десна рѣка ѡ | прн-/ несе | ю на | трапезѣ

9. ѡ | васн | ю/ вндехѣ ѡ | ѡбо хѣ | се· ѡ | бешѣ/ ннко (sic) еѡренска жена·/ ѡ | ѡѣ | како прокле
апо{ѿ}лъ | слѣ{гѣ}/ ѡ | тако саврѣшн | се· тне | речн/ ска{за} | жена народомѣ· ѡ | царѣ/ поѡѣ
та речѣ· егда | разо-/ доша | ше сватовѣ· рече ца{рѣ}/ апо{ѿ}лѣ тебе | се клетва | фана·/ ѡ |
благо_словенне твое може-/ тѣ | се | фанатн· прнндн да | вла-/ госло_(сло)вншн мою
цѣрѣкѣ/ ѡ | зета·

10. рече апо{ѿ}лъ да | ндѣ оу | ка-/ марн да | гн благословнмѣ·/ ѡ | наѡчн | гн хрѣстѣанѣскн
закѡ{нѣ},/ ѡ | всѣненавндеха телесно{е}// 180v смешенн поѡчн | гн ѡма/ ѡнде ѡ | камарн·

11. бнстѣ | въ/ малн | ѡасѣ, внде | зетѣ не-/ коего на | ѡомнно лнце прн-/ лнчеше {н
бесѣдвашѣ с | невѣстѣ} ¹⁷ н | рече | мѣ зетѣ госп{о-}/ днне, егда | ннде ѡсѣдѣ·/ вндехѣ | те ,
егда | вѣнн не | вн-/ дехѣ | те· рече | мѣ х{ѿ}ъ не | самѣ/ азъ | ѡма· нѣ | ѡмннѣ брат{ѣ}/
есамѣ·

12. ѡ | вѣ аѡе | послѣша-/ те | ѡомнно поѡченне· ѡ | са-/ храннте телесна | ѡчстота·/ хоцѣте
пронтн мнрѣно на/ то | жнвотѣ· ѡ | по | самрѣтн/ хоцѣте да | прѡндете въ | жн-/ вотѣ | вѣчнн·
да | нмате не-/ ѡзѣречѣна радостѣ н | вѣсе-/ лѣе· тако | нмѣ рече | х{ѿ}ъ ѡ | невн-/ днмѣ бнстѣ·

13. ѡнн | сакрнша ѡ-/ нѣ словѣса въ | ср{ѣ}це | свое -/ ко | многѣ ценн бнсѣрѣ ¹⁸· ѡ | въ-//
181r сѣ ноцѣ | сто хѣ ѡ | молахѣ | се/ ѡ | благо_дарехѣ радн ѡва/ поѡченне· ѡ | заѣтра вѣнн-/
де | царѣ въ | кама_рѣ ѡдеже/ бехѣ | млладенѣцн· ѡ | нан-/ де | гн едннѣ | ѡ | дрѣгн далѣ-/ ко |

СЕДЕХЪ · Н | НЕ | БЕХЪ ВЪСЕЛН·/ ЕГДА | ГН ВНЕ | ЦАРЬ ТАКО ЁСКРЪБЕ· / Н | ВЪПРОСН | ГН ПО | ЧТО | РАДН
ТАКО/ СТЕ | СКРЪБНН·

14.15. ЁНН | РЕКОША | ЕМ{8},/ ТАКО | ПОРЪУН | НАМЪ СТРАНН/ ОМА· Н | ДРЪГН НЕКОН НА | НЕГО/ (НА |
НЕГО) ПРНАНУАШЕ· Н | ОБА/ ТАКО | НН ПОРЪУНША ДА | ТВО-/ РНМЕ·

16. ЕГДА | ТАКО ПОУЪ | ЦАРЬ· ЁБЕЦА | СЕ МНОГН | ДАРН ДА | ДА-/ ДЕГЪ КОН ПРІВЪДЕТЬ ОМА,/ ПОКРАН
| НЕГО МННОВАХА, КОН-/ ТО | ГО НЦЕХА, Н | НЕ | МАЖНХА (sic)//181v ДА | ГО ПОЗНАЮТЬ· Н | ХОДЕ{ШЕ}/
ПО | ГРАДА, Н | СЪАШЕ Н | МНОГЪ / ВЪРЪВАХЪ· Н | КРЪЦАХЪ | СЕ· ЁННІЕ | ЖЕ/ ДО | ПОСЛЕДН САТВОРНША
Н | ЦАРЬ/ ВЪРЪВА· Н | КРЪСТН | СЕ·

17. ПОТОМЪ/ ПОИДЕ АПО{С}ЛЪ САСЪ | АВАНА ВЪ | ННЪДН{Ю}/ ПРІ | ЦАРА ГОНЪДОФА· РЕУЕ | АВА-/ НЪ Н
| СЕ | ПРНВЪДО{Х} | ТН ДРЪВОДЕЛЪ-/ ЦА · ВЪЗРАДЪВА | СЕ ЦАРЬ/ РАДН | ТО· РЕУЕ | ЦАРЬ ОМЪ/
МОЖЕШН | ЛН ДА | МН | НАПРАВНШН/ КРАСННА (sic) ПОЛАТА· РЕУЕ | ОМА/ МОГЪ·

18. ЗАВЪДЕ | ГО | ЦАРЬ НА | ЕДНО/ КРАСНО | МЕСТО НМАШЕ КРАСНА/ ВОДА, Н | РАЗЪЛНУНА ДРЕВЪСА·/ Н |
ПРЕМЕРНША НА | ДЛЪГОТЪ, Н | НА/ ШИРОТЪ· РЕУЕ ЦАРЬ ДА | ТН | ДАМЪ/ Н | ПОТРЕБН РАДН РАБОТННЦН·/
ПОНЕЖЕ АЗЪ | ХОЦЪ ДА | НДЪ | ДАЛЕ{КО}/ ДА | САТВОРЪ Т | ЛЕТА, ЕГДА | ПРН-/ ДЪ | ДА | ГО | НАИДЪ |
ГОТОВО·// 182r ДАДЕ | МЪ ДОВОЛЪНН ГРОШН· Н | ЖН{ТО}/ Н | ДРЪГН ПОТРЕБН РАДН РАБО-/ ТННЦН·
АПО{С}ЛЪ ВЪСА | РАЗЪДА-/ ДЕ НА | СНРОМАСН, Н | ГРОШН Н | ЖН{ТО}·/ Н | ВЪСА | СТІА· Н | ЁНЪ |
ХОДЕ ШЕ/ КО | ЕДННЪ СНРОМА{Х} Н | СЪАШЕ/ НАРОДА Н | ЁБРАЦАШЕ НА | БОГО-/ РАЗЪМНЕ· Н |
КРЪЦАВАШЕ | ГН·/

19. ЕГДА ПОМННШЕ НЕКОЛНКО/ (ЛНКО) | ВРЕМЕНА · ПОСЛА | ЦАРЬ ¹⁹/ ПНСАННЕ АПО{С}ЛЪ ЕЛН | СЕ/
САВРЪШН ЗАДАННЕ· ЁНЪ | МЪ | Ё-/ ПНСА САВРЪШН | СЕ РЕУЕ ТЪКМО | Е/ ПОКРОВЪ ЁСТАЛЪ, ПОСЛА | МЪ |
ЦА-/ РЪ ЕЦЕ | МНОГЪ ГРОШН · Н | НННХЪ/ РАЗЪДАДЕ ОМА НА | СНРОМАСН·/

20. ПРНДОША НЕКОН КЪПЪЦН· Ё | ТО{ГО}/ ГРАДА ВЪПРОСН | ГН ЦАРЬ РАДН/ ЗАДАННЕ· ЁНН | МЪ |
РЕКОША НЕ | НА(НА)-// 182v ДЕН{ШН} (sic) | СЕ ЦАРЪ ННЦЮ НЕ | Е | ПРА-/ ВНАЪ· ЦЮ | МЪ | СН | ДАЛЪ·
ВЪСЕ | Е/ РАЗЪДАЛЪ НА | СНРО(РО)МАСН·/

21. ПОВЕЛЕ | ЦАРЬ ДА | ПРНВЪДЪТЪ | ОМА·/ ВЪПРОСН | ГО ЦАРЬ НЛН | СН НАПРАВН{ЛЪ}/ КО{Е}ТО | ТН
ПОРЪУН{Х}· РЕУЕ ОМ{А}/ НАПРАВН{Х} ПОКРАСНО ЁКАКО/ ТН | МН ЕСН | ПОРЪ_УНАЪ· НЪ | ЖН-/
ВОТЪ НЕ | МОЖЕШН ДА | ГО | ВН-/ ДЕШН· РАЗЪГНЕВА | СЕ ²⁰ ЦАРЬ/ Н | ПОВЪЛЕ, ДА | ПОСТАВНТЪ | ВЪ/
ТЕМННЦЪ | АПО{С}ЛА І | АВАНА/ КЪПЪЦА ·

22. ВЪ | ТА | НОЦЪ НА-/ ПРАСНО НЪНДЕ ДЪША Ё | ЦАРО-/ ВАГО БРАТА· ОУЗЕ | АГТЕЛЪ Ё-/ НА ДЪША Н |
ЗАПЕСЕ | Ю ВЪ | Р{А-}/Н | СН | ДОМН · Н | ВЪПРОСН | Ю АГТЕЛЪ/ Н | РЕУЕ | Н ВЪ | КОГО ДОМА ЛЮБН-/ ШН |
СЕДЕТН· РЕУЕ | ДЪША | ВА ТО-/ ГО ДОМА | ЛЮБНМЪ· РЕУЕ | МЪ/ АГТЕЛЪ НЕ | МОЖЕШН ВЪ | ТОГО// 183r
СЕДЕТН· ТОН | ДОМЪ ВЪДЖДН БРА-/ ТЪ ТВОЕМЪ · НЖЕ | МЪ | ГО НАПРА{ВН}/ СТРАНН ОМА· ПОМОЛН |
ДЪША/ АГТЕЛА ДА | Ю ЁСТАВНТЪ ДА | ПО-/ НДЕ | ПРН | БРАТА СВОЕГО ДА | КЪ-/ ПНТЪ ТОГО | ДОМА·

23. ЁЖНВЪ | МРЪ-/ ТВН· Н | ПОУЕ ЦАРЬ ДА | ГО | ПНТА{ТЪ}/ КЪДЕ | СН | ВНАЪ ЧТО | СН | ВНЕДЕЛЪ· РЕУЕ
ВНЕ{Х} ТВО КРА{СНА} ПОЛАТА/ ²¹ НЖЕ | ТН | Е НАПРАВН{ЛЪ}/ ОМА НЪ | ДА | МІ | А ПРОДАДЕШ{Н}·/

24. РЕУЕ | ЦАРЬ НЕ | МОГЪ АЗЪ | НЕБЕ-/ СНА | ЗАДАННА ПОДАВАТН (sic)· НЪ/ КОН | Е НАПРАВНАЪ, ЁНОГО |
ДО{МА}/ МОЖЕТЪ ПОКРАСНАГО ДО{МА}/ НАПРАВНТН· НЪВАДНХА/ АПО{С}ЛА І | АВАНА НЪЗЪ | ТЕМНН-/
ЦЪ· ПАДЕ | ЦАРЬ Н | БРАТЪ НЕ-/ ГОВЪ ПОКЛОННША | СЕ АПОСЛЪ / Н | ПРОШАХЪ ПРОЦЕННЕ·//

25.26.27. 183v Ё | НЕГО ЁНЪ | ЖЕ ПРНДЕ Н | КРЪ-/ СТН ЦАРА | Н | НЕГОВА БРАТА | (НЕ-/ ГОВА)· ЕГДА |
ВНЕША ПРОСТН/ НАРО (sic) КАКО | СЕ ЦАРЬ КРЪСТН·/ Н | ВА | МАЛН ДНН ВАСН | ПРНВЪДЕ/ ОМА ВЪ |
ВГО_РАЗЪМНЕ·/

[Martyrium Thomae]²²

ѿ | ѿтѡдѡ понде въ | дрѡгн вѣлн{кн}/ градъ {въ | ннѣдню}²³ тамо | ходеше ѡма са{съ}/
 вѣлнко смеренне· неѡмнве-/ нъ косн | неразъѡсани, лице/ пожлътело, дрехн дрнпав{н}/
 ко | бесъ_пльтнн, ѿ | г{ле}даше ва{ръ-}/ варъское безѡмное прела-/ цenne: ѿ | помншаше·
 ѿ | мно-/ галетна злоба оукоренн-/ ла | се | естъ· ѿ | не | можетъ ско-/ рѡ да | прѣндѡтъ на | бѡ-
 / разѡмне· сасъ | бланн | реун/ ѿ | вѣсело лице ²⁴. ннкогда | не/ ѡскръбн н{х} апо{с}лъ,
 ннкогда/ не | ѡблнчн н{х}, нъ | васагда сасъ/ бланн реун, ѿ | похвалѣнн//184r ѿ | сасъ дрѡгн
 добрн | делн/ показѡваше предъ | ннмъ· ѿ | сасъ добрн делн беше | ѡ-/ крашенъ· радн | то |
 нмаха | {го} / за | савръше_на | ѡунтела·/ ѿ | въпросна | го, ѿ | рекоха/ мѡ ѡкѡдѡ | есн, ѿ |
 како | вѣ-/ рѡешн· ѡнъ | же смерено | ѿ-/ вѣщаваше ѿмъ· ѿ | реѡе азъ/ есамъ апо{с}лъ
 х{с}въ· ѿ | с | помо-/ цню | бжїю прѣндѡша варъварн/ въ | бѡго_разѡмїе· нанпаче/ мгнѡдїю
 царѡ царнцѡ мн-/ гѡдонїа ѿменемъ· ѿ | дрѡга/ неко боларъка· ѿменемъ/ терѣтн нн· тне | две |
 женн пр{н-}/ еха подѡченне ѿ | апо{с}ла да | са-/ хранатъ телесна ѡнстота·/ ѿ | да | не | дѡтъ
 царъска стїа//184v н | ѿ | мѡжне да | се | гнѡшаю{тъ}/ прїзва царъ апоѡла ѿ | реѡе | мѡ/
 непаштн | лн | се | тн, преластнлъ/ есн вѡсего града сасъ | твон м{а ²⁵ -}/ гїн· ѿ | прнвелъ есн |
 на | свою/ вѣрѡ · нъ | еще оуѡншн н | нашн/ женн да | се | гнѡ_шають ѿ/ свон | мѡжне· повѣле
 ѿ | поста-/ внша | го оу | темннцѡ· въ | полѡ-/ ноцн пондоша конта (sic) | бехѡ/ вѣрѡвале· ѿ |
 темннца сама {ѡворї | се} ²⁶ / ѿ | вѡндоша да | гн | подѡнтъ/ апо{с}лъ· да | не | ѡвоют | се ѿ |
 самръ-/ ть· ѿ | да | са | крепъкн на | вѣрѡ-/ ѿнде апо{с}лъ ѿ | темннцѡ· ѿма-/ ха | ѡготеваленн
 домъ ѿ | вса | по-/ тревна радн | стѡе крѣще-/ нне · ѿ | радн стѡю лнтрѣгн{ю}/ оуаѡана снна
 царева· меъ-/ дею· ²⁷ н | царнца мегѡдонїа· н мн-/ гѡдонїа //185r неїна | церѣрка, ѿ | теренъ-/
 тню ѿ | дрѡгн | конто | бехѡ | вѣ-/ рѡвале· вѡсн | крѣстнха | се·/ потомъ савръшн стѡю слѡ-/ жѡ
 ѿ | прїѡестн конто | се крѣст{н-}/ ха· разъгнева | се царъ на | ѡма/ радн | сѡпрѡжннцѡ свою·
 ѿ | ра-/ дн | снна н | церѣрка · ѿ | предаде | {го}/ на | петъ вонне· ѿ | възведѡше | го/ на | горѡ
 внсокѡ ѿ | тамо ²⁸ / с | копїа {н петнна на | едно место оу | срѣце | ѡдаше | го} ²⁹ прѣндѡша хрн-/
 не (sic) да | погрѡвѡтъ ѡеснне/ моцн· теренѣтїа боларъка/ прннесла | бе красна понавн-/ ца·
 повнха ѡеснн | моцн· ѿ | по-/ грѡвоше | го на | нароунто ме{сто}/ царнца ѿѡонї | сь
 теренѣтїа, / ѿ | дрѡгн конто бехѡ вѣрѡва-/ ле· вѣсь | днъ ѿ | ноцъ сатворнха ³⁰ / {на | грогъ (sic)
 стѡмѡ} ³¹ молнтвѡ· н | вн | нмъ | {се} //185v (вн л) се ѿмъ апо{с}лъ ѿ | реѡе/ ѡто | седнте прї |
 грѡва моего/ не | самъ ³² | зде нъ | възндѡ{х}/ на | (на) | небо да | прнѡбрѡцѡ ра-/ дн | конто
 самъ | се наде хъ-/ вн | же женн теренѣтїа/ мгнѡдонїа· да | не | забѡварнт{е}/ мое подѡченне·
 нъ | ѡнсто да | са-/ храннте благо_ѡастне· ѿ ³³ | гѡдъ/ бѣъ да | поможе вмъ (sic)· ѿ | ѡаѡана/
 дїакона· ѿ | ѡснфора презѡвнтера·/ сатворн нмъ рѡко_положенне/ ѡма егда ѿде ша на |
 самрът-/ ѡнн | же са | дрѡзно_вѡнне, проповѣ-/ дѡвахѡ еу{г}л{ъ}ское слово· ѿ | мно-/ зн |
 вѣрѡвахѡ· по | времеѡе пове-/ сне едннъ сннъ меъдїювъ ѿ | не/ можн | да | нандетъ
 нзъцеленїе·/ прѣнде церѣ (sic) на | гравъ ³⁴ да ѡзѡметъ/ мало моцн, да | пост{а}внтъ на |
 сн{а}/ своего , ѿ | не | нанде ннцѡ· понеже/ некон хрѣстїанннъ оукраде стн/ моцн н |
 занесалъ | гн ³⁵ на | западъ// 186r (на | западъ)· ѡма | вн | се царѡ/ ѿ | реѡе | мѡ догде | бе{х}
 жнвъ не | вѣ-/ рѡва | ме· сега | лн | ме вѣрѡешн/ нъ | да | познаешн владнцн мое{мѡ}/
 ѡловѡко_любне· оуъмн прѣстъ/ ѿ | грѡва | моего· ѿ | поставн на | снна/ своего· оузе | царъ
 мало | зѡмаю·/ ѿ | поставн на | снна своего· ѿ/ реѡе вѣрѡю въ | едннѡго гѡда ѿѡса/ х{с}а
 вѡськоре повеже бесъ | ѿ | него·/ тогда крѣ{стн} | се царъ са | вѡсемъ/ дововъ ³⁶ (sic) | свон· ѿ |
 васн | колнко | бехѡ/ въ | града· ѿ | вѣлнко трѣжество ³⁷ / сатворн | се | {по} вѡсемѡ градѡ/
 тогда царъ молаше свою | женѡ/ мгнѡдонїа, ѿ | теренѣтїа да | мо-/ латъ бѣа да | мѡ простнтъ
 прежное/ негово | невѣрне· ѿ | еанка | зла | сатво-/ рн апо{с}лѡ· таковое добро | сатворн/ ѡма
 ѡнне | неразѡмнн, ѿме хѡ/ ѡеръно | лице//186v ѡпекла | гн слъце (sic)· ѿмахѡ | лнца
 ѡеръ{нъ}/ ѿ | внднмаго | слъца (sic)· ѿ | невѣрне дѡшѡ/ нмахѡ ѡерънн· егда | вѣрѡвахѡ·/ ѿ |
 лнца | ннхѡна, ѿ | дѡшн стадоша (sic) / белн· ѿ | запѡастъ· просветн | гн | апо{с}лъ/ последн
 стадоше (sic) запѡастъ· ѿ | за/ похвала · коже | въ | жнтне ѿасафа/ напнсано | естъ· коже |
 беше царовъ/ сннъ ѿнѡднскн· ѿ | ѡставн настою-/ цѡе царъ_ство ѿ | да | ѡбрѡцѡетъ
 небесно{е}/ н | вѣѡное ѡ | еже | да | вѡдетъ васемъ на{мъ}/ полѡунт ѡ | х{с}е їсе гѡдѡ намѡ ·
 томѡ/ подобаецъ, ѡастъ ѿ | поклоненне/ въ | вѣкн вѣковъ амннъ : /

да | скажеме въ | кон градовѣ· ѿ | дрѣ-/ жавн проповѣда апо{с}лъ ѳома/ парѳоеннскѣю
землю· перѣ-/ снскою· ѿпѣднскою· женн ве-/ рѣваше сннѣ | царевѣ н | дѣщн/ царева н |
царнца· того | радн/ оубодоха | го | 8 | срѣце с | копне | скон{ча} {се} | / ѳкѣтоврѣа ѿ //

ИЗДАНИЕ НА ТЕКСТА ЗА ТОМА ОТ ЙОСИФОВИЯ СБОРНИК 328

325r Мѣца ѳктоврѣа ѿ ста{го} // 325v апостола ѳѳома/ по | всѣнесенне· разндоха {се}/
апо{с}ле по | в'с8 | земан· да про-/повѣдѣютъ слово | вѣжне-/ тон ап{с}лъ ѳома проп{о}вѣда/
мнднм'скою земл8· ѿ | парѳоеннскою · н перѣснскою-/ ѿ ѿпѣскокою· нѣ | да | реуеме | ѳ/
начела· веше | тома ѳ | снро-/машка рода. Дпо{с}лн егда по-/ставн(вн)ша жребн· падна/
апо{с}л8 ѳом8 ѿпѣднска | зе-/мла да | ѿдетѣ· да | пропове-/дѣтѣ· оубо | се ѳома, да | ѿ-/ дет',
тамо прѣ | днвн ѳлѣц{н}/ тако помншлаше ѳомо, ѳт{о}/ да | сатворн· далн | да | ѿде· ѿ-/ лѣ да |
не | ѿдетѣ· н въ едѣна но{щѣ}/- вн | м8 | се х{с}ъ ѿ | реуе | м{8}, не | боѿ/ се ѳома, ѿдн | тамо
где | тн/ естѣ паднало жребне к8-// 326r де ѿдешн | тн, ѿ | азъ по | те{бе}/ хоцѣ | нтн · да | тн |
помагам'·/ въ | тѣа | днн, некон кѣпецѣ/ прѣнде въ | ѿрѣсаланмѣ· ѳ/ ѿпѣднсн градѣ· нменем'/
авѣванѣ· послал' беше | го/ цар', гонѣдофѣ· да | м8 | наѿдет' некоего манстора· дѣнѣгернна·
прѣндоша въ | гра{дѣ}/ доха до | анѣдраполе· господн{нѣ}/ града того· хоте ше да | оже{нн}/
свою дащерѣ· ѿ | седех8 людне/ на | трапеза ѿ | вселлах8 | се-/ апо{с}лъ ѳома седе | доло,
ра{дн}/ смиренне· людне ѿграеха/ по х8· деха пѣеха вѣсе-/лах8 | се. апо{с}лъ не | деша ѿ | не/
пѣаше таѿно бѣ8 | се | мо-/лаше· прѣнде слога, ѿ | вн-/ де апо{с}ла не | де н | не | пѣе-/ ше · ѿ |
реуе | м8 что | тако | сед{ншн} // 326v (седншн) скрѣбенѣ на | радосѣ (sic) прн-/шалѣ есн · ѿ |
ддарн апо{с}ла е-/дна плесннца· реуе/ апо{с}лъ бѣъ да | тн | простнт{ѣ}/ что | ме | сн
оударнлѣ· нѣ | па{ } (sic)/ рѣка да | ю прннесѣтѣ/ ѳн | васн | да | ю | вѣдоутѣ ра-/ ѳдеса· тон |
сл8га уда-/рѣ апостола· ѳнде да | прн-/несетѣ вод8, нанде | го лѣвъ/ ѿ | растрѣза | го ѿ | едно
ѳерѣно/ ѳе оубе | м8 десна | рѣка, / ѿ | прѣнесе | ю на | трапеза· ѿ | една еѣренка | жена. поѳ8/
по | еуренском8 езнк8-/ реуе апо{с}лъ на | сл8г8 да | го/ растрѣзаяютѣ зверн-/ тако ѿ | внстѣ· н
| реуе жена/ народомѣ престанете/ ѳ | глѣѣѣ· да | скаж8 вамѣ вѣланко ѳ8д8 показ8/ бѣъ намѣ·
егда | тако/ оуслншаше народн.

БЕЛЕЖКИ

1. Повече информация за отношението към гръцката традиция, вж. у Velčeva, Bojadžiev 2006: 96-100.
2. За някои лексикални разлики между Минея 1039 и Костенечкия дамаскин, вж. Velčeva, Bojadžiev 2006.
3. За ръкописа вж. Добрев 1982: 21, Иванова 2005, 2006: 41-42, Велчева 2005.
4. За разликите, вж. бележките на Д. Петканова към новобългарския превод (Петканова 1981: 384-387).
5. За езика на Йосиф Брадати, вж. напр. Кочева 1979; за този книжовник вж. Пенев 1976: 456-463, Ангелов 1963: 23-85, Петканова 1969: 99-132, Икономова 1981.
6. Приписката е издавана като Йосифова (Ангелов 1963: 33). И у Ангелов, и в изданието и превода у Христова, Караджова, Узунова 2004: 76, 173, формата нернна тук, както и формата ернна в приписката от 1751 г. (на л. 271а/б) се смятат за част от името на хаджи Йоан: Йоан Ерин (Йерин), както мислехме и ние. На конференцията в Самоков Иванка Гергова ни обърна внимание, че тази форма може да се тълкува като име на жена Ирина (Ирина в добавката под реда в приписката на л. 271 от 1751 г. и съюз „и“ плюс Ирина в приписката от 1749 г., т. е. в дома на хаджи Йоан и Ирина (Ирина). Преминаването на начално ир- в ер- е възможно и на гръцка, и на българска фонетична почва (името е гръцко Εἰρηνή). В самия сборник 328 на л. 78а при изреждане на светците името на св. Ирина е с начално Е-: ѣта ернна . ѣтн мокіа . ѣтн арѣхнстратнѣ мнханлѣ и т.н. Очевидно е, че става дума за името Ирина: дали за съпругата Ирина или за притежателно прилагателно Иринин (Иринин) е въпрос на бъдещи справки, както предложено Иванка Гергова, в поменици от омази епоха.
7. Текстът се дава по изданието на Velčeva, Bojadžiev 2006 (без надредните знаци и с развързани съкращения).
8. Текстът се дава по изданието на Демина (1971), но без надредни знаци.
9. Текстът се предава с кирилска транслитерация, както е в изданието на Димитрова 2005.
10. Срв. например наблюденията върху гр. ζευγός, слав. нжеса в статията на Velčeva, Bojadžiev (2006).
11. Според мерната единица, текстът на Йосиф Брадати съвпада с архаичния Костенечки дамаскин, за

разлика от НБКМ 1039 и новобългарските дамаскини.

12. Следва задраскана думата роба.

13. Следва задраскана думата монѐ.

14. Задраскано анъванъ, след това е сложен + и под реда +ававанъ.

15. Задраскано внаъ.

16. След а има задраскана буква, като че ли поправена на м от в.

17. Текстът е написан след знак + в горното поле.

18. ъ е поправено от друга буква, вероятно е.

19. Задраскано колнка.

20. С е поправено от ш.

21. Задраскано нанеса.

22. Изданието на текста на *Мъчението* е без сегментация спрямо гръцкия текст, тъй като представя цялостна преработка.

23. въ | ннѣдно добавено във външното поле.

24. е поправ. от друга буква (?).

25. Буквата е лигатурно написана заедно с м. Вероятна поправка от друга буква (?).

26. ѿворѣ | се е допълнено в горното поле след знака +.

27. Следват зачертани следните думи: н̄ терепѣта · царнца.

28. Следват зачертани следните думи: збодо/ше | го.

29. н̄ петнна на | едно место оу | срѣце | ѿдаше | го написано в полето след знака +.

30. Следва думата ваеношноу (sic), която е зачертана.

31. Думите на грогъ (sic) сѣтомъ са написани в горното поле след знака +.

32. Преди това думите не самъ са написани още веднъж, но са зачертани.

33. Поправено от друга буква (?).

34. Б поправено от друга буква (?).

35. Следва зачертано на восто (sic).

36. Преди думата зачертано до{мъ}.

37. Следва зачертано сатво (sic).

ЛИТЕРАТУРА

Ангелов 1963: Ангелов, Б. Йосиф Брадати. – В: Ангелов, Б. Съвременници на Паисий. С., 23-85.

Байрамова 1995: Байрамова, М. Етюди за съюзите в Троянския дамаскин. (Библиотека „Слово и символ”, 1) С.

Велчева 2001: Велчева, Б. Дамаскините от XVII век и началото на новобългарския книжовен език. – Старобългаристика, 25, 4, 64-81.

Велчева 2003: Велчева, Б. Художествени изразни средства в дамаскините от XVII в. с оглед началото на новобългарския книжовен език. – Старобългаристика, 27, 2, 32-52.

Велчева 2005: Велчева, Б. Отглас от Златния век на българската писменост. Ръкопис 1039 от Народната библиотека. – В: Библиотеката: Минало и настояще. Юбилеен сборник, посветен на 125-годишнината на Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”. С., 266-272.

Демина 1968, 1971, 1985: Демина, Е. Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII века. Т. 1. Филологическое введение в изучение болгарских дамаскинов. С.; Т. 2. Палеографическое описание и текст. С.; Т. 3. Тихонравовский дамаскин как памятник книжного болгарского языка XVII в. на народной основе. С.

Димитрова 2005: Димитрова, М. Словото за св. апостол Тома в ръкопис 369 от Църковен историко-архивен институт. – В: Нѣсть оученикъ надъ оучителемъ свонмъ. Сборник в чест на проф. дфн Иван Добрев, член-кореспондент на БАН и учител. Съст. А.-М. Тотоманова и Т. Славова. С., 400-416.

Добрев 1982: Добрев, Ив. Нови вести за прабългарите в панегиричната литература. – Старобългарска литература, 11, 19-34.

Иванова 2005: Иванова, Кл. Уточнения към състава на чети-миней от Народната библиотека “Св.св. Кирил и Методий” №1039. – В: Нѣсть оученикъ надъ оучителемъ свонмъ. Сборник в чест на проф. дфн Иван Добрев, член-кореспондент на БАН и учител. Съст. А.-М. Тотоманова и Т. Славова. С., 263-279.

Иванова 2006: Иванова, Кл. Староизводните чети-миней и сръбските манастири. – In: Love of Learning and Devotion to God in Orthodox Monasteries. Selected Proceedings. 5th International Hilandar Conference / Љубав према образовању и вера у Бога у православним манастирима. Зборник изабраних радова.

Београд, Columbus, 36-46.

Икономова 1981: Икономова, А. Новооткрити сборници на Йосиф Брадати. – Известия на Народната библиотека „Кирил и Методий” 16 (22), 355-365.

Кочева 1979: Кочева, Е. Нови и стари фонетични и правописни черти в книжовното дело на Йосиф Брадати. – В: Изследвания върху историята и диалектите на българския език (Сборник в памет на чл.-кор. Кирил Мирчев). С., 255-258.

Мирчева 2001: Мирчева, Е. Недамаскинови слова в новобългарските дамаскини от XVII век. С.

Пенев 1976: Пенев, Б. История на новата българска литература. Т. 1. Българската литература през XVII век. С.

Петканова-Тотева 1965: Петканова-Тотева, Д. Дамаскините в българската литература. С.

Петканова 1969: Петканова-Тотева, Д. Из гръцко-българските книжовни отношения през XVII – XVIII в. – Годишник на Софийския университет. Факултет по славянски филологии. Т. 62 за 1968 г. С., 51-104.

Петканова 1981: Петканова, Д. (съст. и ред.) Стара българска литература. Т. 1. Апокрифи. С.

Стоянов, Кодов 1964: Стоянов, М., Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 3. С.

Стояновић 1901: Стояновић, Л. Каталог рукописа и старих штампаних књига. Збирка Српске краљевске академије. Т. 1. Београд.

Христова, Караджова, Икономова 1982: Христова, Б., Д. Караджова, А. Икономова. Български ръкописи от XI до XVIII век, запазени в България. Своден каталог. Т. 1. С.

Христова, Караджова, Узунова 2004: Христова, Б., Д. Караджова, Е. Узунова. Бележки на българските книжовници X-XVIII век. Т. 2. XVI-XVIII век. С.

Цонев 1910: Цонев, Б. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. Т. 1. С.

Bonnet 1903: Bonnet, Maximilianus: Acta Apostolorum Apocrypha. Post Constantinum Tischendorf denuo ediderunt Ricardus Adalbertus Lipsius et Maximilianus Bonnet. Partus Alterius. Volumen alterium. Acta Philippi et Acta Thomae accedunt Acta Barnabae. Edidit Maximilianus Bonnet. Phototypische Ausgabe. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1959.

Gyllin 1991: Gyllin, R. The Genesis of the Modern Bulgarian Literary Language. Acta Universitatis Upsala. (Studia Slavica Upsaliensia, 30).

Novaković 1876: Novaković, S. Apokrifi jednoga srpskog ćirilovskog zbornika XIV veka. Starine, 8, 36-92.

Velčeva, Bojadžiev 2006: Velčeva, B., A. Bojadžiev. The Slavonic Text of Actae Thomae in India. Scripta et e-Scripta, 3-4, 95-119.

APOSTLE THOMAS AND THE LATE BULGARIAN WRITTEN TRADITION

Margaret Dimitrova, Andrey Boyadzhiev

St. Kliment Ohridski University of Sofia

Abstract

Different texts about Apostle Thomas were translated in the Bulgarian Middle Ages. This paper concentrates on 17th-19th-century manuscripts in vernacular (modern Bulgarian) containing texts about this saint. Since most of the stories have apocryphal character, it is interesting how they were rendered in the vernacular in comparison with the medieval translation (into Old Bulgarian) and to what extent the language in the vernacular miscellanies was influenced by the language of folklore narratives and to what extent archaic literary lexemes were used in the process of adaptation of the medieval translation to the contemporary spoken Bulgarian of the 17th-19th centuries. Two versions of *Acta Thomae* in miscellanies of Josif Bradati (18th century) are edited.